© Український переклад, Л. Н. Маєвська, 1992.

Не смію навіть помислити, що хтось повірить, ніби мене справді спіткали оті лихі, жахливі й водночас на диво буденні пригоди, що про них я оце намірився розповісти. Та й хіба ж я схибнувся, щоб чекати довіри від когось, коли сам собі відмовляюся вірити! Але я ж таки не божевільний — і все те, їй-богу, мені не наснилося. Завтра я прийму смерть, отож сьогодні маю розрадити душу. Одного хочу: ясно, коротко, без будь-яких тлумачень оповісти добрим людям, як насунули на мене й потяглися чередою оті суто домашні знегоди. Вони наганяли на мене жаху, завдавали лютих мук і врешті довели до згуби. Та я навіть не намагатимусь їх тлумачити. Мені й згадувати страшно, а багатьом вони видадуться скорше химерними, аніж страшними. Згодом, можливо, хтось знайде на диво просте пояснення моїй незбагненній погубі. І зробить це людина розумна, куди спокійніша, здатна міркувати логічніше, а головне, не така імпульсивна, як я. Вона побачить в обставинах, про які я не можу згадувати без священного трепету, звичайнісіньку послідовність закономірних причин і наслідків.

Змалку я був навдивовижу слухняний і лагідний на вдачу. І так вирізнявся цим з-поміж перевесників, що вони навіть кепкували з мене. Найбільш я любив тварин, і батьки дозволяли мені тримати скільки душі завгодно всіляких звірят. З ними я гаяв усе своє дозвілля, і найбільшою втіхою було годувати їх і пестити. З роками ця риса моєї вдачі поглиблювалась, а в дорослому житті стала просто-таки невичерпним джерелом радості. Той, хто хоч раз плекав у душі ніжність до вірного й розумного собаки, сам знає, якою невтримною вдячністю платить за це тварина. В некорисливій любові звіра є щось таке, що полонить серце кожного, кому довелося спізнати не раз підступної дружби та облудної відданості, властивих людині.

Одружився я рано і був такий щасливий, коли помітив, що у нас з дружиною спільні вподобання. Знаючи, як я тішусь дружбою моїх домашніх пестунчиків, вона ніколи не минала нагоди принести мені яке-

небудь славне звірятко. Тож у нас були птахи, золоті рибки, собака гарної породи, кролики, мавпочка й кіт.

Той кіт, незвичайно великий, гарний і всуціль чорний, був навдивовижу розумний. Коли заходила мова про його кмітливість, дружина, а вона й трохи не була забобонна, часто натякала на старовинну народну прикмету, згідно з якою усіх чорних котів мали за перевертнів. Натякала, звісно, жартома, але я розповідаю про цю дрібничку тільки тому, що тут якраз і випадає про неї згадати.

Плутон — так звали кота — був найбільшим моїм улюбленцем, і я часто з ним грався. Завжди сам годував його, а він не відходив від мене ні на крок, коли я бував удома. Мені навіть коштувало неабияких зусиль віднадити його вислизати за мною на вулицю та бігти слідком.

Така наша дружба тривала кілька років, і за цей час норов мій і вдача — під впливом диявольської спокуси — різко змінилися (я паленію від сорому, зізнаючись у цьому) на гірше. Що не день я ставав дедалі похмуріший, дражливіший, байдужіший до почуттів усіх, хто мене оточував. Я міг грубо прикрикнути на дружину, хоч у душі і страждав від того. Зрештою, я навіть підняв на неї руку. Мої звірята, звісно, теж не могли не відчувати, як я змінився. Я не тільки занехаяв їх, а навіть брутально з ними поводився. Та щодо Плутона в мене лишалося доволі поштивої приязні, і це стримувало мене, я не міг кривдити його, як кривдив безсоромно кроликів, мавпочку і навіть собаку, коли вони лащилися до мене або випадково потрапляли під гарячу руку. Час минав, і хвороба напосідала на мене все дужче (бо чи є на світі недуга, страшніша від алкогольної!), і врешті навіть Плутон — який уже постарів і від того зробився трохи вередливий — почав відчувати на собі мій бридкий норов.

Якось уночі я повернувся додому з одного зі своїх улюблених шинків — іще дужче напідпитку, ніж звичайно,— і раптом забрав собі в голову, що кіт мене уникає. Я спіймав його; наляканий моєю брутальністю, він не боляче, але таки до крові вкусив мене за руку. Демон шаленої люті

враз опосів мене. Я більш нічого не тямив. Душа моя, здавалося, враз покинула тіло, і лють, страшніша за диявольську, розпалена джином, миттю захлюпнула все моє єство. Я вихопив з кишені жилета складаний ніж, розкрив його, ухопив за карк бідолашного кота і без жалю вирізав йому око! Тепер я червонію, я весь палаю і здригаюся, оповідаючи про це звірство.

На ранок, коли я проспався після нічної пиятики, а винні випари вивітрилися і здоровий глузд повернувся до мене, брудний вчинок, що тягарем упав на моє сумління, пробудив у мене каяття упереміш зі страхом; але то було всього-на-всього невиразне і двоїсте відчуття, воно не залишило й сліду в моїй душі. Я знову пустився берега і невдовзі втопив у вині навіть спогад про скоєне.

А тим часом кіт поволі підчунював. Правда, страх брав дивитися на його порожню очницю, та від болю він, певно, вже не страждав. Так само походжав собі по хаті, але, тільки-но я наближався, тікав зі страху, мов навіжений. Серце моє ще не вкрай озлобилося, і попервах я гірко жалкував, що істота, яка так колись мене любила, тепер не приховувала своєї ненависті. Та невдовзі почуття це поступилося місцем роздратуванню. І тоді, ніби на довершення моєї неминучої згуби, в мені прокинувся дух протиріччя. Філософи не надають йому значення. Однак я певен до глибини душі, що дух протиріччя — один з одвічних рушіїв, що живуть у серці людському, одна з невід'ємних, первинних властивостей або, може, одне з почуттів, котрі визначають саму природу людини. Кому не траплялося в житті разів сто, а то й більше чинити щось лихе та безглузде без будь-якої на те причини, тому тільки, що цього робити не можна? І хіба не відчуваємо ми, наперекір здоровому глуздові, постійної спокуси порушити закон лише тому, що це заборонено? Отож, кажу я вам, цей дух протиріччя пробудився в мені на мою остаточну погубу. Ця незбагненна схильність душі до самокатування — до наруги над власним своїм єством, схильність чинити зло заради самого апа — і спонукала мене довершити розправу над безсловесним звіром. Якось уранці я, з холодною головою, накинув котові на шию зашморг і почепив його на гілляці,— почепив, а в самого

сльози текли з очей і серце краялося від каяття; почепив, бо знав, як він мене колись любив, бо відчував, яку несправедливість я чиню; почепив, бо знав, який гріх беру на себе — смертний гріх, що прирікає мою безсмертну душу на таке страшне прокляття, що вона — аби це було можливо — скотилася б у таку глибоченну прірву, куди не досягає навіть милосердя всемилостивого і всекараючого Господа.

Вночі після скоєння цього вкрай жорстокого злочину я прокинувся від крику: "Пожежа!" Запони коло мого ліжка палали. Весь будинок охопило полум'я. Моя дружина, служник і я сам ледь не згоріли живцем. Лишилося саме попелище. Вогонь поглинув до решти все моє майно, і відтоді я впав у розпач.

Та все-таки я досить сильний духом і не хапаюся дошукуватись тут якогось зв'язку, вбачати в тому, що сталося, закономірну послідовність причини й наслідку, пов'язувати нещастя зі своїм немилосердним вчинком. Я хочу лише детально простежити весь ланцюжок подій — ланка за ланкою — і не знехтувати жодної з них, хай навіть сумнівної. Наступного після пожежі дня я побував на згарищі. Стіни будинку, всі, крім однієї, попадали. Вціліла тільки досить тонка внутрішня перегородка посеред дому, моє ліжко стояло якраз узголів'ям до неї. Тут тиньк не піддався вогню — я пояснюю це тим, що стіну було потиньковано зовсім недавно. Біля неї зібрався великий натовп, усі прикипіли очима до одного місця і жадібно вдивлялися. Слова: "Дивовижа!", "Неймовірно!" та всілякі подібні вигуки збудили мою цікавість. Я підійшов ближче й побачив на білій поверхні щось на зразок барельєфа із зображенням величезного кота. Точність зображення воістину здавалася незбагненною. На шиї в кота була мотузка.

Коли я вперше побачив ту прояву,— бо інакше я таки не можу те назвати,— мій жах і моє здивування були безмежні. Але, поміркувавши, я трохи заспокоївся. Я згадав, що почепив кота в саду біля дому. Коли почалася пожежа і зчинився переполох, сад одразу ж заполонив натовп — хтось перерізав мотузку і пожбурив кота через відчинене вікно до моєї кімнати. Можливо, таким чином він хотів розбудити мене. Коли

стіни впали, руїни притиснули жертву моєї жорстокості до недавно потинькованої перегородки, і від жару полум'я та ядучих випарів тіла на ній відбився малюнок, що його я бачив.

Хоча я заспокоїв коли не своє сумління, то бодай розум, швидко знайшовши пояснення до цього приголомшливого явища, яке оце змалював, воно, проте, глибоко збурило мою уяву. Впродовж довгих місяців мені невідступно ввижався привид кота, і аж тоді вернулося в мою душу невиразне почуття, яке здавалося — та то тільки здавалося, а насправді не було — каяттям. Я почав навіть сумувати з приводу втрати і шукав по брудних кублах, звідки тепер майже не вилазив, схожого кота тієї самої породи, котрий замінив би мені мого колишнього улюбленця.

Якось уночі, коли я сидів, задурманений, у якійсь Богом проклятій норі, увагу мою раптом привернуло щось чорне на одному з величезних барил із джином чи то з ромом, що складали майже всю обстанову того закладу. Кілька хвилин я не зводив очей з барила, дивуючись, як це я досі не помічав тієї дивовижної штуки на ньому. Я підійшов і торкнув її рукою. То був чорний кіт, величезний — як мій Плутон — і схожий на нього, мов дві краплі води, аби не одна відмінність. У Плутона не було аніде жодної білої шерстинки, а в цього кота велика, хоч і невиразна брудно-біла пляма розпливлася мало не на всі груди.

Коли я доторкнувся до нього, він одразу скочив, голосно замуркотів і потерся об мою руку, явно задоволений з моєї уваги. А я ж саме й шукав такого кота! Я відразу ж забажав його купити; та господар закладу від грошей відмовився — він не знав, звідки цей кіт узявся, ніколи його тут раніше не бачив.

Я весь час пестив кота, а коли зібрався додому, він явно забажав піти зі мною. Я йому цього не боронив; дорогою я раз у раз нахилявся і пестив його. Вдома він швидко оббувся й одразу став улюбленцем моєї дружини.

Та сам я невдовзі почав відчувати до нього дедалі дужчу неприязнь. Цього я аж ніяк не сподівався; одначе — не знаю, як і чому це сталося,— його відверта любов викликала в мене тільки огиду й роздратування. Поволі ці почуття вилилися в люту ненависть. Я всіляко уникав кота; лише невиразний сором та пам'ять про моє колишнє злочинство стримували мене від розправи над ним. Минали тижні, а я жодного разу не вдарив його і навіть пальцем не зачепив, але поволі — дуже поволі — мене опосіла невимовна відраза, і я мовчки тікав від осоружної тварюки, мов від чуми.

І ось що підсилило, безперечно, мою ненависть до цього кота: наступного ж ранку, відколи я привів його додому, виявилося, що він, як і Плутон, позбувся одного ока. Але моїй дружині він став від того ще любіший, адже вона, як я вже казав, зберегла в душі своїй ту лагідність почуттів, що була колись така притаманна й мені і служила невичерпним джерелом найчистіших та найпростіших радощів.

Проте, немов на диво, що далі зростала моя недоброзичливість, то міцніше, здавалося, кіт до мене прихилявся. Він ходив за мною слідком так уперто, що годі й описати. Варто було присісти, як він залазив під мій стілець або стрибав до мене на коліна, дозоляючи своїми нестерпними ніжностями. Коли я підводився, щоб піти геть, він плутався під ногами, аж я мало не падав, або, встромляючи гострі пазурі в мій одяг, вибирався таким чином мені на груди. В такі хвилини ой як нестерпно хотілося прибити його на місці, та мене стримували почасти усвідомлення давньої вини, а головне — що тут критися! — дикий страх перед цією тварюкою.

Власне, то не був страх перед якимось конкретним нещастям, та мені важко визначити пережите почуття іншим словом. Сором признатися — так-так, навіть тепер, за ґратами, я паленію від сорому, признаючись: отой дикий, непогамовний жах, що його викликав у мене кіт, був навіяний і підсачений однією з найнезбагненніших химер! Дружина не раз вказувала мені на чудернацької форми білясту пляму, про яку я вже згадував, єдине, що зовні відрізняло цю дивовижну

тварюку від моєї жертви. Читач, можливо, пам'ятає, що та пляма була досить велика і спочатку дуже розпливчаста; але поволі — ледь помітно, так що розум мій довго повставав проти такого явного безглуздя,— вона набула врешті невблаганно чітких обрисів. Я аж здригаюся, поки назву те, у що вона тепер вималювалася,— бо саме тому передусім я тремтів од страху й відрази перед котом і спекався б, аби тільки посмів, цього чудовиська — то ж знайте, на грудях у нього тепер вирізнялося і муляло очі невимовно мерзотне, лиховісне зображення — шибениця! — оте криваве і грізне знаряддя Жаху й Злочинства — Страждання і Згуби!

Тепер-таки я справді зробився найнещасливіший із смертних. Нікчемна тварюка, подібна до тієї, яку я з огидою добив — ця нікчемна тварюка змушувала мене — мене, людину, створену за подобою Божою — так нестерпно страждати! Гай-гай! Ні вдень, ні вночі не мав я більш благословенного супокою! Вдень кіт і на мить не відходив від мене, а вночі я щогодини прокидався від жаских сновидь, які душили мене, і відчував гарячий віддих цієї істоти на своєму обличчі та її нестерпний тягар — втілена мара! — і несила було скинути цей тягар, він так до скону й гнітитиме моє серце!

Ці муки витіснили з моєї душі рештки добрих почуттів. Я плекав тепер тільки лихі думки — найчорніші та найжорстокіші заміри. Моя звичайна похмурість переросла в ненависть до всього сущого — навіть до всього роду людського. І найтяжче страждала від раптових, частих і непогамовних вибухів люті, у вир якої я сліпо вкидався, моя, о горенько, покірлива і безмовна дружина.

Одного разу, пораючись по господарству, ми з нею спускалися в погріб старої будівлі, у якій змушені були мешкати через наші злидні. Кіт поскакав слідом за мною по крутих сходах, я перечепився, мало не загримотів сторч головою і аж знавіснів од люті. Я вхопив сокиру і, забувши в гніві про нікчемний страх, що доти стримував мене, намірився одним махом зарубати кота на місці. І так би воно, звісно, й сталося, та дружина втримала мене за руку. Охоплений шаленою люттю, перед

якою навіженство самого чорта — ніщо, я випручався і сокирою розчерепив їй голову. Вона впала, не зронивши й стогону.

Вчинивши це страхітливе вбивство, я, не зволікаючи, з крижаним серцем почав обмірковувати, як би сховати тіло. Я розумів, що не можу винести його з дому ні вдень, ні вночі, не наражаючись на небезпеку: адже сусіди могли помітити. Багато всіляких вигадок лізло в голову. Спочатку я намірився порубати тіло на дрібні шматки і спалити в печі. Потім надумав закопати його в погребі. Тоді замислився над тим, чи не краще було б вкинути його до криниці, що у дворі, або спакувати в скриню, найняти носія і звеліти йому винести її з дому. Врешті я вибрав, як мені гадалося, найкращий шлях. Я вирішив замурувати тіло в стіні погреба, точнісінько так, як ото, за свідченням літописів, середньовічні ченці замуровували свої жертви.

Погріб якнайкраще був придатний для такої мети. Кладка стін була нетривка, до того ж не так давно їх поспіхом потинькували, а що тут трималася вогкість, то тиньк досі не підсох. Одна стіна мала виступ, у якому задля прикраси зроблено було щось подібне до каміна або вогнища, пізніше його заклали цеглою, а стіну всю потинькували. Я не мав сумніву, що легко зможу вийняти цеглини, заховати в заглибину тіло і знову закласти отвір так, що навіть найдосвідченіше око не виявить нічого підозрілого.

Я не помилився в розрахунках. Узяв лома, легко вивернув цеглини, поставив труп стійма, притуливши його до внутрішньої стіни, а тоді без зусиль заклав цеглини на місце, поновивши усе, як було. З усілякими пересторогами я роздобув вапна, піску та клоччя, приготував розчин — такий, щоб не відрізнявся від колишнього, і ретельно потинькував нову кладку. Покінчивши з цим, я відчув задоволення, бо все вийшло якнайкраще. До стіни ніби ніхто й не доторкався. Я прибрав з підлоги все сміття — геть до останньої порошинки. Потім роззирнувся переможно і мовив сам до себе:

— Цього разу принаймні мої зусилля не пішли намарне.

По тому я кинувся шукати тварюку, призвідницю стількох нещасть; тепер я нарешті твердо вирішив укоротити їй віку. Потрапила б вона мені до рук тоді, без сумніву, там би й кінець свій знайшла; та хитрий звір, наляканий, видно, моєю недавньою люттю, щез, ніби в воду канув. Годі описати чи навіть уявити, яке то глибоке і блаженне відчуття полегкості заполонило мені груди, тільки-но клятий котяра щез. Минула ніч, а він і не потикався до мене; відтоді як він з'явився в домі, то була перша ніч, коли я спав міцним і спокійним сном; гай-гай, спав собі, хоча на душі в мене лежав тягар злочину.

Минув другий день, за ним третій, а мучителя мого все не було. Я знову дихав на повні груди. Чудовисько від страху втекло з дому назавжди! Я його більш не побачу! Яке блаженство! Каятися в своєму темному злочині мені й на думку не спадало.

Було проведено коротке розслідування, та мені неважко було вийти чистим. Зробили навіть трус, але, звісно, нічого не знайшли. Я й сумніву не мав, що віднині буду щасливий.

Четвертого дня після вбивства до мене несподівано наскочили поліцейські й знову зробили в домі ретельний трус. Однак я був певен, що криївку неможливо знайти, і почував себе спокійнісінько. Поліцейські звеліли мені бути присутнім, коли робили трус. Вони обнишпорили всі закутки й щілини. Під кінець вони втретє чи то вчетверте спустилися в погріб. Я й оком не моргнув. Серце моє билося так рівно, наче я спав сном праведника. Я міряв погріб кроками з кінця в кінець. Схрестивши руки на грудях, неквапно походжав туди-сюди. Поліцейські зробили свою справу і вже збиралися йти геть. Серце моє співало від радості, і я не втримався. Задля повної перемоги мені заманулося мовити бодай слівце й остаточно переконати їх у своїй невинності.

— Добродії,— сказав я врешті, коли вони вже підіймалися сходами нагору,— я щасливий був розвіяти ваші підозри. Бажаю вам усім доброго здоров'я та ще трішечки чемності. До речі, добродії, це... це дуже гарна будівля (до нестями бажаючи говорити невимушено, я майже не тямив,

що казав), гадаю навіть, що будівля ця просто-таки чудова. В кладці цих стін немає жодної тріщинки.

І тут, захмелілий від своєї безглуздої бравади, я почав з усього маху молотити ціпком, що його тримав у руці, по тих самих цеглинах, за якими було замуровано тіло моєї благовірної.

Боже милостивий, порятуй і захисти мене від пазурів Сатани! Ледь ущухли відлуння цих ударів, як до мене озвався голос із могили!.. Крик, спершу глухий і уривчастий, ніби дитячий плач, невдовзі перейшов у нескінченне голосне, протягле волання, дике й нелюдське,— у звіряче завивання, у голосіння, сповнене жаху, змішаного з торжеством, що краяло душу; таке могло прориватися тільки з пекла, де волають усі приречені на вічну муку та шаленіють з лютої радості дияволи.

Годі й казати про те, які навіжені думки шибонули мені в голову. Ледь не зомлівши, я сахнувся до протилежної стіни. На якусь мить поліцейські непорушно заклякли на сходах, скуті жахом, ошелешені. Та враз десять міцних рук заходилися ламати стіну. Вона одразу впала. Труп моєї дружини, якого вже помітно торкнулася тлінь, укритий зашерхлою кров'ю, постав перед очима. На голові в неї, роззявивши червону пащеку і блимаючи єдиним оком, сиділа паскудна тварюка, що так підступно штовхнула мене на вбивство і ось тепер виказала своїм виттям і прирекла на смерть од руки ката. Я ж бо замурував те чудовисько в кам'яній могилі!